

І. О. Полищук, доктор політичних наук, професор

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ДЕФІНІЦІЯ, СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ

Перш ніж розглянути поняття «політична культура», необхідно відтворити основні наукові погляди щодо категорії «культура» загалом. Як відомо, на відміну від природи (лат. *natura*), тобто матеріальної дійсності, що існує поза людиною, культура (лат. *cultura* – оброблення) – це продукт цілеспрямованої діяльності людей, включаючи й ту частину природи, яка зазнала впливу цієї діяльності (так звана «друга», олюднена природа). Сьогодні утворилися понад 300 дефініцій поняття «культура». Найбільш важливими для нас у контексті даного дослідження є такі тлумачення поняття «культура».

1. Культура як спосіб життя у формах, що узгоджуються з традицією.
2. Культура як позитивний життєвий досвід.
3. Культура як цілісність уявлень про належне існування.
4. Культура як цілісність засвоєних переваг.

Концепція політичної культури в цілісному вигляді була розроблена в 60-х рр. XX ст. американськими дослідниками Г. Алмондом, С. Вербою, О. Плаєм. На особливу увагу заслуговує робота Г. Алмонда та С. Верби «Громадянська культура та стабільність демократії» (1963). Це була перша праця, в якій у завершній версії викладено концепцію політичної культури. Крім того, основними працями, які містять концептуальні підходи щодо вивчення феномену політичної культури, є робота Л. Пая та С. Верби «Політична культура і політичний розвиток» (1965), Г. Алмонда та Дж. Пауела «Порівняльна політика» (1966), дослідження антрополога К. Гірца «В напрямку інтерпретаційної теорії культури» (1973), робота Р. Такера «Політична культура і керівництво в Радянській Росії» (1987), праця Р. Мерельмана «Про культуру і політику в Америці: структурно-антропологічний підхід» (1989). Значну увагу проблемі політичної культури приділяє Р. Інглехарт, широко використовуючи це поняття у своєму порівняльному дослідженні «Політичні ціннісні орієнтації» (1989).

Із середини 60-х до 80-х рр. XX ст. дослідники приділяють велику увагу вивченню різних аспектів політичної культури. Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. дослідницькі зусилля вчених спрямовуються в основному на вивчення культури участі громадян у країнах розвинених та стабільних демократій. Ю. Хабермас, С. Хантінгтон та інші створюють різні моделі участі громадян у політичних процесах країн західних демократій.

Поширена інтерпретація поняття «культура», у тому числі «політична культура», яка складає його основну частину, полягає в такому: «У людей в процесі навчання та накопичення ними власного досвіду формуються більш-

менш сталі, типові для певної спільноти “зразки” орієнтацій відносно політичної системи, її інституцій, інших учасників політичного процесу, а також відносно самого себе». Американський політолог Л. Пай вважає, що «ці орієнтації, які задають порядок та надають значення політичному процесу та управляють поведінкою в політичній системі, і є політичною культурою». Тобто політична культура є спільною частиною існування двох соціальних систем: політичної та культурної. Через свій політичний зріз культура суспільства впливає на характер політичних стосунків, а ті, у свою чергу, справляють зворотний вплив на культуру суспільства. Як частина культурної системи суспільства політична культура охоплює культурні елементи, які стосуються політичних процесів. У той же час політична культура як чинник політичної системи концентрує в собі соціально-психологічні чинники політичного життя.

На наш погляд, політична культура – це сукупність типових, відносно сталих знань, уявлень, настанов, переконань, цінностей, орієнтацій, зразків поведінки, символів, яка склалася внаслідок історичного досвіду попередніх генерацій національної (соціальної) спільноти, транслюється від покоління до покоління, але має істотний трансформаційний потенціал та виявляється в діяльності суб'єктів політичного процесу і функціонуванні політичних інститутів.

Зі структурного погляду політична культура – це єдність політичної свідомості та політичних знань, а також політичної поведінки і політичних дій. У свою чергу, політична свідомість та політична поведінка громадян також мають свою внутрішню структуру. У цьому контексті доцільно нагадати, що політична свідомість – це духовне утворення, яке включає політичні ідеї, погляди, уявлення, традиції, соціально-політичні почуття народу, які відбиваються на найбільш істотних економічних, соціальних, політичних та духовних інтересах людей, що мають бути реалізовані через інститути політичної системи.

Визначальною функцією політичної культури є вираження і реалізація соціальних інтересів. У політичній свідомості, насамперед в її найважливішій складовій – політичній ідеології, відтворюються корінні інтереси соціальних спільнот, які стосуються влади в суспільстві. Усвідомлення цих інтересів зумовлює відповідну політичну поведінку соціальних спільнот та окремих їх представників. Нормативно регулююча функція політичної культури виявляється в узгодженні соціальних інтересів, забезпеченні стійкого, злагодженого та динамічного функціонування політичної системи. Вона реалізується за допомогою формування і закріплення в суспільній свідомості необхідних політичних цінностей, настанов, цілей, мотивів і норм поведінки. Виховна функція

політичної культури (політична соціалізація) спрямована на формування і розвиток індивіда як суб'єкта політичних відносин. Це відбувається на основі тих політичних цінностей та норм поведінки, які переважають у суспільстві в цілому або відповідають інтересам і цілям тих чи інших соціальних спільнот.

Г. М. Куц, доктор політичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИЧНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

При аналізуванні європейської ідентичності прийнято виділяти два конкуруючі і взаємовиключні підходи¹. Перший підхід, що виник на початкових етапах європейської інтеграції, означає «союзний націоналізм». Його сутність обумовлювалася тим, що всі країни, які були учасниками європейської інтеграції на зорі створення ЄС, поєднували спільні історія, територія, культура. Це стало основою європейської ідентичності. Прихильники концепції «союзного націоналізму» доволі скептично ставилися до розширення європейського співтовариства.

Утім перегворення суто економічного об'єднання на політичне призвело до необхідності пошуку нових критеріїв європейської ідентичності. У ролі таких критеріїв стала сприйматися спільність певних цінностей: демократія, правова держава, повага відмінностей (тобто толерантність). Але найвищою цінністю вважався індивід, а соціальне життя було покликане слугувати для забезпечення його комфортних умов існування. Такий новий підхід до розуміння європейської ідентичності отримав назву «патріотичний конституціонізм». Означені цінності є актуальними й для сучасного ЄС.

Як зазначає П. І. Кільманзегг, сьогодні у цілому спостерігається симпатія до ідеї європейської єдності, однак вона слабо окреслена. Основним недоліком функціонування ЄС є «брак демократії», оскільки через відсутність європейської партійної системи «демократичний принцип, за яким правлячі мають регулярно звітувати на виборах перед керованими, в політичній системі Європейського Союзу значно призупинений»². Задля усунення «браку демократії» слід зосередити увагу на проблемі спільної політичної ідентичності. Формуванню європейської ідентичності має передувати процес побудови європейських ін-

¹ Толкачов О. Європейська ідентичність України [Електронний ресурс] / О. Толкачов. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/236196.html>.

² Кільманзегг П. І. Інтеграція та демократія / Петер Граф Кільманзегг // Європейська інтеграція / уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох ; пер. з нім. М. Яковлева. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 37.